STRUCTURA GEOGRAFICĂ

VINTILĂ MIHĂILESCU

membru titular al Academiei Republicii Socialiste România

Comunicare prezentată în ședința Secției de științe geologice, geofizice și geografice, din 7 noiembrie 1977

LA STRUCTURE GÉOGRAPHIQUE. On procède à une analyse parallèle entre la structure géologique et la structure géographique (actuelle) d'un ensemble territorial (géosystème local, régional, planétaire), structures solidaires mais qui ne se confondent pas.

A l'aide d'exemples on arrive à la conclusion que la connaissance critique de la structure géographique d'une région et de sa dynamique représente une condition primordiale dans l'utilisation et la valorisation équilibrées de la région respective.

Pour accepter une telle conclusion, on doit renoncer à la conception de la géographie comme un objet divisé en milieu terrestre naturel et un milieu terrestre humain et d'admettre le géosystème (local, régional, planétaire) comme objet non dissocié et non dissociable dans la recherche et l'information géographique.

Pentru a ne face mai ușor înțeleși, să analizăm structura geografică în paralel cu structura geologică.

Se știe ce este structura geologică: *aranjamentul materialului în scoarța terestră* (structura masivă, cutată, faliată; roci sedimentare, cristaline, metamorfice, fiecare cu structura lor intimă) sau, pe scară planetară, structură de orogen și structură de cratogen. Dar ce poate să însemne *structură geografică* (expresie mult mai puțin folosită)?

E cunoscut că structura — noțiune generală — presupune existența unui obiect precis, nedisociat și nedisociabil, ale cărui părți componente se află în raporturi reciproce necesare și autoreglabile. Structura geografică trebuie să presupună și ea un obiect precis nedisociabil (în speță, Pămîntul), ale cărui părți componente principale (atmosfera, hidrosfera, litosfera și biosfera, inclusiv omul) sînt solidare reciproc în așa fel încît dacă se schimbă unul, în mod necesar trebuie să se schimbe și celelalte (conform procesului de autoreglare comun oricărui sistem). Este ceea ce reieșea și din definiția dată geografiei de Simion Mehedinți, încă din 1901: geografia studiază Pămîntul — ca întreg — privit din latura raporturilor dintre masa învelișurilor sale, atît din punct de vedere static(al repartiției în spațiu), cît și dinamic (al transformării în timp)... în așa fel încît dacă unul din elemente se schimbă, necesar se schimbă și celelalte. După cum se constată ușor, definiția, dată cu peste șapte decenii în urmă, este valabilă și astăzi, cînd noțiunea de structură — care, după cum se știe, implică pe cea de sistem — este atît de mult utilizată.

O singură schimbare s-a făcut, însă nu esenţială, ci mai mult de ordin practic : în loc să se angajeze la studiul structurii Pămîntului-corp cosmic, geografii actuali, mai realişti, îşi limitează obiectul cercetării şi informării directe la pătura de interferenţă a învelişurilor aflate aici în relaţii de interdependenţă, care imprimă întregului sistem (adică învelişului terestru sau geosistemului — după o expresie încă neomologată, dar sugestivă) o structură şi funcţiuni proprii numai suprafeţei planetei noastre.

Să dăm cîteva exemple de analiză a structurii geografice : începem cu Bucegii. Aceştia — consideraţi între limitele cunoscute, subliniate de abrupturi — au o structură geologică mai apropiată de Carpaţii Orientali, dar una geografică mult mai apropiată de a Munţilor Făgăraş, vecini spre vest, dincolo de Culoarul tectonic Bran — Rucăr.

Ca orice structură geografică, şi cea a Bucegilor cuprinde :

— *elemente spaţiale* (altitudine absolută maximă : 2000—2500 m ; masivitate accentuată : circa 30 km lungime şi aceeaşi lăţime ; orientare, pe distanţe aproape egale, N—S şi V—E). Desigur, elementele spaţiale nu fac parte din structură, dar, determinînd modificări categorice în componenţii sistemului, analiza structurii nu poate face abstracţie de ele. De pildă, densitatea şi temperatura aerului scad, în raport cu înălţimea, iar precipitaţiile cresc, ceea ce provoacă, în mod necesar, schimbări în celelalte învelişuri ;

— *elemente structurale geologice* (direcţia axei de cutare N—S ; cuvertura de conglomerate cretacice care acoperă, în părţi aproape egale, cristalinul Leaotei, acelaşi cu al Iezerului din extremitatea estică a Munţilor Făgăraş ; petice de calcare triasice şi jurasice în axa Ialomiţei ; linii de fractură de direcţii variate afectînd, mai ales, cuvertura de conglomerate cretacice) ;

— *elemente derivate (geografice) :*

a) morfologice sau de modelare subaeriană (suprafeţe de netezire policiclice — unele structurale sau substructurale ; forme glaciare şi periglaciare relicte ; relief de eroziune viguroasă pe verticală ; insular, forme de eroziune eoliană, forme de modelare carstică ; forme şi procese crionivale actuale ; adîncimea maximă a văilor între 500 şi peste 1000 m) ;

b) climatice, biotice, antropice (etajarea pe verticală a climei, regimul apelor, vegetaţiei, faunei ; densitatea populaţiei sub 10 sau chiar sub 5 loc./km², pe culmi, dar pînă la peste 100, în văile şi depresiunile de la poale ; utilizarea multiplă dar specifică : pastorală, forestieră, hidroenergetică, turistică şi de recreare, industrială etc.).

În această analiză a structurii, nu interesează însă, în primul rînd, „inventarul" datelor schiţate anterior (deşi cercetătorul este obligat să ţină seama de el), ci *înlănţuirea* acestor elemente şi, în final — ca rezultantă a relaţiilor dintre acestea — *viaţa ansamblului geografic* (adică a geosistemului regional, pe care-l numim Bucegi).

Doi factori primordiali *genetici* (altitudinea absolută — urmare a ridicării masivului pe verticală în pliocen şi cuaternar — şi structura geologică) polarizează toate celelalte elemente ale structurii geosistemului regional Bucegi. Pe cînd însă altitudinea

absolută — asociată cu masivitatea şi cu orientarea generală a masivului — a dirijat şi dirijează, în ansamblu, modelarea reliefului şi compoziţia variabilă a peisajului pe verticală, modificînd şi clima (care devine astfel topoclimă), structura geologică şi roca acţionează asupra schimbărilor de amănunt şi locale ale reliefului şi peisajului. De aceea, în analiza structurii geografice — a spaţiilor accidentate mai ales — altitudinea absolută şi orientarea generală a culmilor trec — prin efectele lor de prim ordin — asupra ansamblului, înaintea structurii geologice şi a originii, desigur fără să le excludă, ci fixîndu-le doar altă ordine în cercetare, variabilă de la caz la caz.

Exemplul Bucegilor ne poate servi şi la înţelegerea mai precisă a afirmaţiei lui S. Mehedinţi : „dacă un element se schimbă, atunci, necesar, se schimbă şi celelalte". Într-adevăr, de pildă, sectorul de mijloc al Perşanilor are o structură geologică foarte asemănătoare cu a Bucegilor. Un geolog nu ar ezita nici un moment — şi pe drept cuvînt — să alipească Perşanii centrali, ca origine, de Bucegi. Dar un geograf, preocupat, în primul rînd, de structura mediului actual în continuă prefacere? El constată că Perşanii au o structură geografică deosebită de a Bucegilor : altitudine absolută puţin peste 1200 m, în vîrful cel mai înalt (faţă de peste 2500 m, în vîrful Omu, din Bucegi) şi, ca urmare, clima, regimul apelor, vegetaţia, fauna, modul de distribuire a populaţiei, utilizarea terenului, total diferite. Pe scurt, structură geografică şi funcţiuni de munte înalt, în Bucegi, de munte submijlociu (muncei), în Perşanii centrali.

Este oare anormal faptul că geografii se văd obligaţi să studieze structurile geografice (locale, regionale, planetare)? Şi că ei măsoară interesul lor pentru structurile geologice după suma şi calitatea informaţiilor pe care acestea le oferă în explicarea structurilor terestre actuale (adică geografice) şi în aprecierea transformărilor de perspectivă ale acestora? Deci Perşanii — pe plan fundamental şi aplicat — aparţin, din punct de vedere geografic, Carpaţilor Orientali, iar Bucegii, Carpaţilor Meridionali.

Cunoaşterea structurii geografice — atît în intimitatea ei (adică în urmărirea relaţiilor dintre componentele sistemului, polarizate de unul sau mai mulţi factori), cît şi în relaţiile cu exteriorul (intrările în sistem), relaţii care reglează sau frînează desfăşurarea proceselor dinăuntrul sistemului — ne dă posibilitatea să apreciem starea de echilibru sau dezechilibru a geosistemului (local, regional, planetar).

Omenirea este preocupată astăzi, mai ales, de aceste relaţii care se desfăşoară — normal sau anormal — în mediul terestru, adică în structura lui geografică. Şi se interesează din ce în ce mai mult şi mai serios, pentru că — după cum arată experienţa, mai ales a ultimului secol — echilibrul om-natură este tot mai ameninţat. Geografia, datorită preocupărilor ei multimilenare de ansamblurile teritoriale, este chemată să colaboreze — critic şi prospectiv — la cunoaşterea realităţii terestre actuale şi să dea informaţii şi sugestii în vederea ameliorării situaţiei în viitor. Ea porneşte, în acest scop, de la structurile geografice şi de la dinamica lor de ansamblu nedisociat ; poate ajunge la diagnosticul funcţionării normale sau anormale a geosistemelor, indicînd punctele slabe ale acestora şi, explicînd dereglările geosistemului — care au la bază fie organizarea naturală a teritoriului (regiunea geografică deci), fie cea antropică — formu-

leazǎ, în final, o axiomă: *cunoaşterea critică a structurii geografice şi a dinamicii acesteia (de la localitate la planetă) reprezintă condiţia primordială a oricărei dezvoltări teritoriale echilibrate.*

Să luăm, ca exemplu, structura geografică a României, una dintre cele mai complexe şi mai echilibrate structuri geografice regionale, atît prin relaţiile complementare dintre părţile componente (munţi, dealuri şi cîmpii dispuse în amfiteatru concentric, în jurul Depresiunii Transilvane), cît şi prin „intrările" şi ieşirile spre Europa Centrală, Europa Estică şi Europa Meridională. A cunoaşte critic această structură de ansamblu a ţării întregi, considerată — cum este şi în realitate — ca un geosistem regional deschis spre trei direcţii de relaţii exterioare principale, înseamnă obligaţia de a cunoaşte nu numai structura geografică şi funcţiunile de ansamblu ale României şi ale celor patru subsisteme componente (Ţara Transilvaniei — podiş deluros, ca un fund de cetate între zidurile carpatice; cununa Carpaţilor; dealurile exterioare pericarpatice; cîmpiile şi podişurile deluroase periferice), dar şi legăturile dintre ele pe căi naturale (văile şi culmile radiare, trecătorile, vadurile, apele flotabile sau navigabile) sau artificiale (de la potecile munţilor, la şoselele asfaltate şi căile ferate); subordonarea fizică (de la climă, la regimul apelor, la vegetaţie şi faună, pînă la repartiţia populaţiei şi ritmul ei de viaţă activă) şi, în fine, caracterul complementar şi interdependent al producţiei de bunuri specifice fiecăruia din cele patru subsisteme principale.

Nimic mai firesc decît faptul că economia României s-a sprijinit totdeauna pe o bună cunoaştere a structurii ţării noastre ca unitate geografică supusă legilor sistemului.

În linii mari, şi astăzi planul general de valorificare a condiţiilor şi resurselor teritoriului României se sprijină tot pe o bună cunoaştere a realităţii noastre geografice, definită după cum urmează: *diversitate şi complementaritate a condiţiilor şi resurselor geosistemului carpato-dunărean de SE, încadrat între cele trei mari geosisteme regionale vecine, diferit structurate: estul, centrul şi sudul Europei.* Fără îndoială, dezvoltarea tehnicii şi comanda socială impun depăşirea relaţiilor structurale autohtone şi apropiate; dar acestea rămîn totuşi esenţiale, deoarece nu trebuie să se uite că o depăşire insuficient studiată poate duce la *degradare*, indiferent de dimensiunile şi de complexitatea unităţilor teritoriale restructurate, în vederea unor rezultate mai bune decît cele din regimul natural sau tradiţional.

De pildă, Subcarpaţii de Curbură şi-au păstrat echilibrul relativ stabil atîta vreme cît pădurea, unul din componentele structurii lor, nu a fost tăiată dincolo de limitele permise de sistemul natural respectiv. De cînd însă — în ultima sută de ani — aceste limite au fost depăşite, echilibrul între vegetaţia ocrotitoare şi forţele de distrugere a reliefului s-a rupt şi regiunea a intrat într-o stare de dezechilibru.

Alt exemplu: bălţile Dunării (Balta Brăilei şi Balta Ialomiţei) au devenit de curînd domeniu dominant agricol (porumb, floarea-soarelui), prin scoaterea din structura ei geografică a factorului polarizator: revărsările periodice ale Dunării. S-a schimbat un element al geosistemului respectiv; în mod necesar urmau să se schimbe şi celelalte. Astfel, s-au produs: sărăcirea solului, fertilizat altădată de mîlurile aduse de revărsările fluviului; ridicarea la suprafaţă a sărurilor spălate în trecut de

aceleaşi revărsări; infiltrările [illegible]
tate prin înmlăstinire [illegible]
înainte [illegible]

[illegible] incor-
[illegible] acesta se ştia şi se
[illegible] şi neîntrerupte a digurilor
[illegible] efectele cauzei locale: variaţiile de nivel
[illegible]

[illegible] impune, aşadar, ca nu numai geografii — dar ei în primul rînd — să reflecteze, din convingere, asupra noţiunii de structură geografică şi să vadă, în analiza ei, singura cale posibilă de aflare a cauzelor care au determinat şi determină desfăşurarea vieţii la suprafaţa Pămîntului.

BIBLIOGRAFIE

1. Dollfus O., *L'espace géographique*, Presses Univ. de France, Paris, 1970.
2. Mehedinţi S., *Terra*, Bucureşti, 1931, **I**.
3. Meynier A., *Histoire de la pensée géographique en France*, Presses Univ. de France, Paris, 1969.
4. Mihăilescu V., *Geografie teoretică*, Edit. Academiei, Bucureşti, 1968.
5. Mihăilescu V., Rev. roum. géol., géophys., géogr., Série de géographie, 1974, **18**, *1*.
6. Mihăilescu V., Geographia Polonica, 1977, **36**.
7. Nemoianu V., *Structuralismul*, Edit. pentru literatură universală, Bucureşti, 1967.
8. Piaget J., *Structuralismul*, Edit. ştiinţifică, Bucureşti, 1971.
9. Vâlsan G., Bul. soc. rom. geogr., 1939, **LVII**.

Institutul de geografie
Universitatea din Bucureşti
Str. Dimitrie Racoviţă nr. 12